

AUDIO JURNALISTIKANING DOLZARB MUAMMOLARI VA IJOBIY TOMONLARI

Avazova E'zoza

Annotatsiya. Mazkur maqolada audio jurnalistikaning zamonaviy media tizimidagi o'rni, rivojlanish tendensiyalari, uning jamiyat hayotidagi ahamiyati hamda raqamli transformatsiya sharoitida yuzaga kelayotgan dolzarb muammolari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Audio jurnalistikaning an'anaviy radio faoliyatidan podkastlar, internet radiolari va boshqa raqamli audio platformalargacha bo'lgan taraqqiyot bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, audio kontentning axborotni tezkor va qulay yetkazishdagi afzalliklari, auditoriya bilan samarali kommunikatsiyani yo'lga qo'yishdagi o'rni, ta'lim va madaniyat sohalaridagi amaliy imkoniyatlari hamda inklyuziv axborot muhitini shakllantirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: audio jurnalistika, podcast, radio, media, kommunikatsiya, auditoriya, etika, axborot xavfsizligi, media savodxonligi, multimedia.

KIRISH

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ommaviy axborot vositalari faoliyatida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Raqamli media platformalarining keng ommalashuvi natijasida axborotni yaratish, uzatish va iste'mol qilish usullari yangilanib, jurnalistikaning yangi yo'nalishlari shakllandi. Shular qatorida audio jurnalistika ham zamonaviy media makonining muhim tarkibiy qismiga aylanib, an'anaviy radio bilan bir qatorda podkastlar, internet radiolari va boshqa audio platformalar orqali keng auditoriyani qamrab olmoqda.

Audio jurnalistika axborotni tezkor, qulay va ta'sirchan shaklda yetkazish imkoniyati bilan ajralib turadi. Ovoz orqali uzatiladigan materiallar tinglovchi bilan emotsional aloqa o'rnatadi, axborotni istalgan joy va vaqtda qabul qilish imkonini yaratadi. Shu sababli ushbu yo'nalish nafaqat ommaviy axborot vositalarida, balki ta'lim, madaniyat, ilm-fan va boshqa sohalarda ham keng qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, audio jurnalistikaning rivojlanishi ayrim muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Axborot ishonchligini ta'minlash, media etikasi, mualliflik huquqiga rioya qilish, sun'iy intellekt texnologiyalaridan oqilona foydalanish hamda axborot xavfsizligini ta'minlash bugungi kunda ushbu sohaning dolzarb masalalaridan hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi audio jurnalistikadan yuqori kasbiy mahorat, zamonaviy texnik ko'nikmalar va xalqaro jurnalistika standartlariga rioya etishni talab etmoqda.

ASOSIY QISM

Audio jurnalistika ommaviy axborot vositalarining eng qadimiy va ayni paytda eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Dastlab u asosan radio orqali axborot uzatish vositasi sifatida shakllangan bo'lsa, bugungi kunda internet texnologiyalarining rivojlanishi natijasida uning imkoniyatlari sezilarli darajada

kengaydi. Endilikda audio jurnalistika an'anaviy radioeshittirishlar bilan chegaralanib qolmay, podkastlar, internet radiolari, ovozli bloglar, audiokitoblar, mobil ilovalar hamda turli striming platformalari orqali ham keng auditoriyaga xizmat qilmoqda. Ushbu jarayon axborot almashinuvi tezligini oshirish, auditoriya bilan bevosita muloqotni yo'lga qo'yish va kontentni istalgan vaqtda iste'mol qilish imkoniyatini yaratdi.

Audio jurnalistika insonning eshitish qobiliyatiga tayangan holda axborotni samarali yetkazish xususiyatiga ega. Ovoz orqali berilgan ma'lumot tinglovchining tasavvurini ishga soladi, voqeani chuqurroq his etishiga yordam beradi hamda muallifning hissiy munosabatini ham yetkazib bera oladi. Aynan shu jihat audio jurnalistikani boshqa media turlaridan ajratib turadi. Ovozning tembri, intonatsiyasi, pauzalari va nutq sur'ati axborotning ta'sirchanligini oshirib, tinglovchi bilan psixologik yaqinlik hosil qiladi. Natijada tinglovchi axborotni nafaqat eshitadi, balki uni his qiladi va voqealar rivojini ongida tasavvur etadi.

Raqamli transformatsiya davrida audio jurnalistika multimedia jurnalistikasining ajralmas qismiga aylandi. Ko'plab axborot agentliklari, telekanallar va internet nashrlari matnli hamda videomateriallar bilan bir qatorda audio formatdagi maxsus loyihalarni ham yo'lga qo'ymoqda. Bu esa bir mavzuni turli formatlarda yoritish imkonini berib, auditoriyaning axborot olishdagi individual ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida podkastlar ommalashgani audio jurnalistikaning rivojlanish sur'atlarini yanada tezlashtirdi.

Audio jurnalistikaning eng muhim afzalliklaridan biri uning yuqori darajadagi qulayligidir. Zamonaviy insonning kun tartibi juda zich bo'lgani sababli har doim ham video tomosha qilish yoki matn o'qishga vaqt topish qiyin. Audio materiallarni esa avtomobil boshqarayotgan paytda, jamoat transportida, sport bilan shug'ullanayotganda yoki kundalik ishlarni bajarish davomida bemalol tinglash mumkin. Shu sababli audio jurnalistika vaqtni tejaydigan va axborotni uzluksiz qabul qilish imkonini beradigan media vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Audio jurnalistikaning yana bir ustun jihati auditoriya bilan emotsional aloqani kuchaytirishidir. Jonli ovoz, intervyu jarayonidagi tabiiy suhbat, reportajdagi atrof-muhit shovqinlari yoki voqea joyidan uzatilayotgan real tovushlar tinglovchida ishonch hissini shakllantiradi. Masalan, tabiiy ofat yoki sport musobaqalaridan tayyorlangan audio reportajlarda voqea joyidagi tovushlar tinglovchini hodisa markaziga olib kirgandek taassurot uyg'otadi. Bu esa axborotning ta'sirchanligini oshiradi.

Audio jurnalistika ta'lim sohasida ham keng imkoniyatlarga ega. So'nggi yillarda ilmiy podkastlar, til o'rganishga mo'ljallangan audio kurslar, tarixiy va madaniy eshittirishlar, kasbiy rivojlanishga bag'ishlangan dasturlar soni keskin ortmoqda. Talabalar, tadqiqotchilar va mutaxassislar yo'lda ketayotganda yoki dam olish vaqtida ham foydali ma'lumotlarni tinglab, bilimlarini boyitish imkoniyatiga ega

bo'lmoqda. Bu esa uzluksiz ta'lim tamoyillarini amalga oshirishda audio jurnalistikaning muhim o'rin tutayotganini ko'rsatadi.

Audio jurnalistika inklyuziv ta'lim va ijtimoiy tenglikni ta'minlashda ham muhim vositadir. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan fuqarolar uchun audio axborot ko'pincha asosiy axborot manbai hisoblanadi. Audiokitoblar, ovozli yangiliklar va maxsus mobil ilovalar ularga jamiyatdagi voqea-hodisalar bilan muntazam tanishib borish imkonini beradi. Shu jihatdan audio jurnalistika axborotdan teng foydalanish huquqini ta'minlashga xizmat qiluvchi ijtimoiy ahamiyatga ega media yo'nalishidir.

Raqamli texnologiyalar audio mahsulotlarni ishlab chiqarish xarajatlarini ham sezilarli darajada kamaytirdi. Ilgari professional studiyalar va qimmat uskunalarsiz sifatli audio mahsulot tayyorlash qiyin bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda zamonaviy mikrofon, noutbuk va oddiy montaj dasturlari yordamida professional darajadagi podkast yoki audio eshittirish yaratish mumkin. Bu esa mustaqil jurnalistlar va yosh media ijodkorlari uchun yangi imkoniyatlarni ochmoqda.

Audio jurnalistikaning rivojlanishi bilan bir qatorda qator murakkab muammolar ham yuzaga kelmoqda. Eng dolzarb muammolardan biri axborotning ishonchliligini ta'minlash masalasidir. Internet orqali audio kontent tayyorlash imkoniyatining kengayishi natijasida professional jurnalistlar bilan bir qatorda jurnalistika tamoyillaridan yetarli darajada xabardor bo'lmagan shaxslar ham ommaga axborot tarqatmoqda. Natijada tekshirilmagan yoki noto'g'ri ma'lumotlar keng auditoriyaga tez tarqalishi mumkin.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi audio jurnalistika uchun yangi imkoniyatlar bilan birga yangi xavflarni ham yuzaga chiqardi. Maxsus dasturlar yordamida inson ovozi deyarli mukammal darajada sun'iy yaratish yoki mavjud ovozni taqlid qilish mumkin bo'ldi. Bunday texnologiyalar axborotni tezkor tayyorlash va tarjima qilishda foydali bo'lsa-da, ulardan noqonuniy maqsadlarda foydalanish ehtimoli ham ortmoqda. Mashhur shaxslar yoki davlat arboblari nomidan soxta audio murojaatlar tayyorlash, noto'g'ri ma'lumotlarni haqiqiy ovoz ko'rinishida tarqatish jamiyatda ishonchsizlik muhitini shakllantirishi mumkin.

Mualliflik huquqi bilan bog'liq muammolar ham audio jurnalistikada dolzarb hisoblanadi. Ko'plab podkastlar va audio dasturlarda fon musiqalari, intervyular yoki boshqa audio materiallardan ruxsatsiz foydalanish holatlari uchrab turadi. Raqamli platformalarda kontentni nusxalash va qayta joylashtirish juda oson bo'lgani sababli intellektual mulkni himoya qilish tobora murakkablashmoqda.

Moliyalashtirish masalasi ham ko'plab mustaqil audio loyihalar uchun jiddiy muammo hisoblanadi. Auditoriya soni yetarli darajada bo'lmaganda reklama daromadlari kamayadi, pullik obunalar esa har doim ham barqaror moliyaviy manbaga aylana olmaydi. Natijada ayrim ijodkorlar kontent sifatidan ko'ra ko'proq auditoriya jalb qiladigan mavzularga ustuvorlik berishga majbur bo'lmoqda. Bu esa jurnalistik xolislik va professional standartlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Yana bir muhim muammo — tinglovchilar e'tiborini uzoq vaqt davomida ushlab turishdir. Axborot oqimining keskin ortishi natijasida auditoriya juda ko'p tanlovga ega bo'ldi. Shu sababli audio materiallar nafaqat mazmunan boy, balki badiiy jihatdan ham qiziqarli, sifatli ovoz yozuvi, professional montaj va puxta ssenariy asosida tayyorlanishi talab etiladi. Aks holda tinglovchi boshqa kontentga o'tib ketishi mumkin.

O'zbekiston media makonida audio jurnalistikaning rivojlanishi so'nggi yillarda sezilarli darajada faollashdi. Internet tezligining oshishi, mobil aloqa xizmatlarining kengayishi va smartfonlardan foydalanish darajasining ortishi natijasida audio kontent iste'molchilari soni tobora ko'paymoqda. Mahalliy jurnalistlar, bloggerlar va mustaqil media markazlari turli mavzulardagi podkastlar, intervyular va tahliliy eshittirishlarni tayyorlab, raqamli platformalar orqali keng auditoriyaga taqdim etmoqda. Kelgusida audio jurnalistikaning rivojlanishi ko'p jihatdan jurnalistlarning kasbiy malakasini oshirish, zamonaviy ovoz yozish texnologiyalarini joriy etish, media etikasi talablariga qat'iy rioya qilish va axborot xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liq bo'ladi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida audio jurnalistika bo'yicha amaliy fanlarni kengaytirish, podkast ishlab chiqarish laboratoriyalarini tashkil etish hamda yosh jurnalistlarni zamonaviy media platformalarida ishlashga tayyorlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Audio jurnalistikaning kelajakdagi taraqqiyoti sun'iy intellekt, avtomatik transkripsiya, ovozni tahlil qilish, ko'p tilli tarjima tizimlari va shaxsiylashtirilgan kontent tavsiyalari kabi innovatsion texnologiyalar bilan chambarchas bog'liq. Biroq texnologik taraqqiyot jurnalistikaning asosiy tamoyillari — xolislik, haqqoniylik, aniqlik va axloqiy mas'uliyat o'rnini bosa olmaydi. Shu sababli zamonaviy audio jurnalistika texnik imkoniyatlardan oqilona foydalanish bilan bir qatorda professional jurnalistika qadriyatlarini saqlab qolishga ham intilishi zarur. Ana shundagina audio jurnalistika jamiyatning ishonchli axborot manbai sifatida o'z mavqeini yanada mustahkamlaydi va raqamli media makonining eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlanishda davom etadi.

Audio jurnalistika o'zining janr jihatidan xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Axborot, tahliliy va badiiy-publitsistik janrlarning deyarli barchasi audio formatda muvaffaqiyatli qo'llanilishi mumkin. Yangiliklar dasturlari tezkor axborot yetkazishga xizmat qilsa, sharh va tahliliy eshittirishlar voqea-hodisalarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Intervyu janri tinglovchiga ekspertlar, siyosatchilar, olimlar yoki jamiyatning turli qatlamlari vakillarining fikrlarini bevosita eshitish imkonini yaratadi. Reportaj esa voqea sodir bo'layotgan joydagi tabiiy ovozlar, atmosfera va guvohlarning fikrlari orqali tinglovchini hodisalar markaziga olib kiradi.

Bugungi kunda hujjatli audio hikoyalar (audio documentary) ham tobora ommalashmoqda. Bunday materiallar biror tarixiy voqea, ijtimoiy muammo yoki inson taqdiri haqida bir necha qismdan iborat holda tayyorlanadi. Ularda arxiv yozuvlari,

ekspertlarning sharhlari, guvohlarning xotiralari va tabiiy fon tovushlari uyg'unlashtiriladi. Natijada tinglovchi voqeani oddiy eshituvchi emas, balki uning ishtirokchisidek qabul qiladi. Ushbu usul murakkab mavzularni auditoriyaga sodda, ta'sirchan va esda qolarli tarzda yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda hikoyaviy podkastlar (storytelling podcast) alohida yo'nalish sifatida rivojlandi. Ularda jurnalist oddiy axborotni bayon qilish bilan cheklanmay, voqealar ketma-ketligini dramatik usullar orqali yoritadi. Hikoya davomida musiqa, pauzalar, atrof-muhit tovushlari va emotsional nutq tinglovchini voqea rivojiga jalb etadi. Mazkur yondashuv ayniqsa tarix, kriminalistika, ekologiya, madaniyat va turizm mavzularini yoritishda yuqori samara bermoqda.

Sifatli audio jurnalistik mahsulotni yaratish puxta rejalashtirilgan ijodiy va texnik jarayonni talab qiladi. Ishning birinchi bosqichi mavzuni tanlash va uni har tomonlama o'rganishdan boshlanadi. Jurnalist mavzu yuzasidan mavjud manbalarni tahlil qiladi, statistik ma'lumotlarni yig'adi, ekspertlar va mutaxassislarni aniqlaydi hamda intervyu savollarini ishlab chiqadi. Tayyorgarlik bosqichining puxtaligi keyingi ishlarning sifatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Ikkinchi bosqich audio yozuvlarni amalga oshirish hisoblanadi. Ovoz sifati tinglovchining materialni qabul qilishiga bevosita ta'sir qiladi. Shuning uchun mikrofonning to'g'ri joylashtirilishi, tashqi shovqinlarning kamaytirilishi, ovoz balandligining me'yorda bo'lishi va suhbat ishtirokchilarining aniq eshutilishi muhim hisoblanadi. Ayniqsa, ko'cha reportajlari yoki ommaviy tadbirlarda ishlayotgan jurnalist tabiiy tovushlarni saqlagan holda asosiy nutqning ravshanligini ta'minlashi lozim. Keyingi bosqich montaj jarayonidir. Montaj davomida keraksiz pauzalar, takroriy fikrlar va texnik nuqsonlar olib tashlanadi. Zarur hollarda musiqa, maxsus effektlar yoki fon tovushlari qo'shiladi. Biroq ular asosiy axborotni soya ostida qoldirmasligi kerak. Professional montaj tinglovchining e'tiborini saqlab turishga, materialning mantiqiy ketma-ketligini ta'minlashga va axborotni qulay qabul qilishga yordam beradi. Yakuniy bosqich materialni turli platformalarda e'lon qilish va auditoriya bilan muloqotni yo'lga qo'yishdan iborat. Zamonaviy audio jurnalist faqat material tayyorlash bilan cheklanmaydi, balki tinglovchilarning fikr-mulohazalarini tahlil qiladi, ularning ehtiyojlarini o'rganadi va keyingi loyihalarni aynan auditoriya talabidan kelib chiqib rejalashtiradi.

Audio jurnalistikaning muvaffaqiyati nafaqat texnik imkoniyatlarga, balki jurnalistning kasbiy mas'uliyatiga ham bog'liq. Ovoz orqali uzatilayotgan har qanday axborot jamiyat fikriga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli jurnalist material tayyorlashda haqqoniylik, xolislik, aniqlik va muvozanat tamoyillariga qat'iy amal qilishi zarur. Har qanday ma'lumot kamida ikki yoki undan ortiq ishonchli manbalar orqali tekshirilishi, bahsli masalalarda barcha tomonlarning fikriga o'rin berilishi jurnalistika etikasi talablaridan biridir.

Intervyu jarayonida suhbatdoshning roziligini olish, uning shaxsiy hayotiga daxldor ma'lumotlardan ehtiyotkorlik bilan foydalanish va ovoz yozuvlarini noqonuniy ravishda tahrir qilmaslik jurnalistning muhim kasbiy majburiyatlari hisoblanadi. Ayrim hollarda ovoz yozuvining faqat ma'lum qismini e'lon qilish suhbat mazmunini buzishi yoki tinglovchini chalg'itishi mumkin. Shu bois audio materiallarni montaj qilishda axborotning asl mazmuni saqlanishi lozim. Bundan tashqari, favqulodda vaziyatlar, jinoyatlar yoki fojeali hodisalarni yoritishda inson sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish, jabrlangan shaxslarning ruhiy holatini hisobga olish muhimdir. Sensatsiya ortidan quvish yoki tinglovchilar sonini oshirish maqsadida axloqiy me'yorlarni buzish jurnalistikaning asosiy vazifalariga zid hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, audio jurnalistika zamonaviy ommaviy axborot vositalarining jadal rivojlanayotgan va istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarning taraqqiyoti natijasida audio kontentning ommalashuvi ortib, axborotni tezkor, qulay va ta'sirchan tarzda yetkazish imkoniyatlari kengaydi. Podkastlar, internet radiolari va boshqa audio platformalar jurnalistikaning yangi shakllarini rivojlantirib, keng auditoriya bilan samarali muloqot o'rnatishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, audio jurnalistika rivoji axborot ishonchligi, media etikasi, mualliflik huquqini himoya qilish, axborot xavfsizligi hamda sun'iy intellekt texnologiyalaridan oqilona foydalanish kabi muhim masalalarni ham kun tartibiga olib chiqmoqda. Mazkur muammolarni bartaraf etish jurnalistlarning kasbiy mahoratini oshirish, media savodxonlikni rivojlantirish va zamonaviy jurnalistika standartlariga amal qilishni talab etadi. Umuman olganda, audio jurnalistika kelgusida ham media makonining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi. Uning samarali rivojlanishi innovatsion texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish, sifatli audio kontent yaratish hamda jurnalistikaning xolislik, haqqoniylik va mas'uliyat kabi asosiy tamoyillariga rioya etish bilan chambarchas bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qozoqboyev T., Xudoyberdiyev M. Jurnalistika asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2019. – 312 b.
2. Abdullayev A. Radio jurnalistikasi. – Toshkent: Universitet, 2018. – 248 b.
3. Mamatov A., Rasulov B. Ommaviy axborot vositalari nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 286 b.
4. Nurmatov S. Media va kommunikatsiya asoslari. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2021. – 240 b.
5. Yusupov O. Zamonaviy jurnalistika. – Toshkent: Akademnashr, 2022. – 304 b.
6. Xudoyqulov M. Jurnalistika nazariyasi. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2017. – 352 b.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi materiallari.

